

שיחה עם שלמה צמח

בקבלו פרט אהרונוביץ לספרות

מאת סופרנו א. ה. אלהנני

לשאל ומה העלית?

—אומר לך האמת — ענה לי — רואה אנולי תמורה עמוקה בפסיכולוגיה של הנוער בזמן הזה השונה תכ"ל לזה שינוי מהלך-רוחו של הנוער בן-מני. הנה משל מנסיוןי היי. בנעודי למדתי בצרפת. בסורבונה. ספרות צר' פהית, פילוסופיה, הגדת האמנות. אך מעולם לא אמרתי לעצמי ואף לא עלה הזיכר בדעתי: כיוון שבספרות צרפת אני עוסק — אצא ואכתוב עליה. אך רבה: הואיל וקנתי מעט ידיעה בספרות ובכתיבה. צצה בי נטיה לבקורת וראיתי חובה לעצמי להעמיד נל שאר גייתי וצנרתי בצרפת לרשות ולספרות העברית דוקא. מתוך כך נדרשתי לכתוב אותם הימים. יבצרפת דוקא. על ברנר ועל שוטמן. על פאירברג, שניאור וזמנומי גם על גנסין. לאחל שהודתי לארץ כחבתי גם על כמה נופרים צרפתים וגרמנים. אבל מצד נט שלתתי מאמרים על סופרים צר' וייס בלבד. ואילו היום צא וראה מה מנהג נוהגים צעירי סופרים ומשוררים: הללו נטרדים אל ארץ זרה ורואים הרבה ל"זמנהג" בכל שמתרחש בכ"ל שונה של ספרות באותה ארץ; ועל הרוב קלושים הדברים — הקצף שעל פני הדברים ואפילו מסולתם של דבר רים. כסבורים מכתבים אלה שצדקה הם עושים עמנו. ומשפיעים עלינו רוב טובה, כביכול. ולא היא. שודי אוצ' לות הספרות של אותה ארץ מניעים אלינו בדרכים הרבה. בכתובי-עת או בטורים. צא וראה מה כתבו אצלנו על פלובר בימים אלה! וראי והראי אהב אני מאד את פלובר ואת "מאדאם בובארי" שלה. ולא אעלים ממך, כי נהירים לי הדברים שנכתבו על פלור מר וסכיבי. ספרות המאה הי"ס היתה פלישה שנתמחיתי בה. אלא שתמיה אנרי כי תמיהת-תמיד אם אמנם זה מחסר דה של הבקורת העברית לכתוב דברים יודעים ושגורים על סופר זה ועל הרוב מים לו. לפי שהבקורת העברית חייבת לדרוש בספרות העברית דוקא, בין שהדברים הם קטנים ובין שהם גדר "ליס"...

נראה. כי לא הקדים ש. צמח דבר רים אלה אלא משום שנחכוון לסתח את עיקר דרעיון שעלה בלבו. ענ' יינים המורים על דרך של מקור בספר רותנו ובשירתנו החדשה.

מה שמצערני בעצם. הוסיף. הוא שתקופת היקפי צודות מן החוץ לא פסקה עדיין בשירה העברית. וספק בלבי אם יכולה שירה להחקיים לאורך ימים מתוך רעיה בשדות זרים. איני אומר כי אסורות עלינו השפעות מן החוץ. אדרבה. הילוף משמרות בספרות — אחד הדרכים שמסמרות חדשה תולכת בה — היא "הלקיחה" מן האר' הרים. אבל, אין זו צריכה להיות אלא תקופת-מעבר בלבד קצרה בכל האס' שר. הספרות חייבת לחזור עד-מהרה על מסורתה. מקורותיה. הדברים אמרי רים בכל סוגי אמנות, אולם מיוחדים הם בעיקר לסוג זה של אמנות הקרויה ספרות. זו המתוברת במהותה בשרשי האומה. באומה מסויימת ובלשון מסור' יימת ובתרבות מסויימת. מן המקוב' לות היא. כי התמורות בשירת אירופה ההחוללו בהשפעת התנ"ך; ומה מוזר ומשונה הדבר לראות צעיר עכ' די יונק השפעות תנ"ך אלה דוקא מתוך צינורות זרים! אומה אשר לת תנ"ך. ודאי משא כבוד של מסורת רר' בק עליה. זה גורלה. ואם באים אנו לזמנים החדשים, נאמר: אומה שיש לה שירת ביאליק. איננה יכולה בשום פנים להיפטר ממנה. ודאי. לחוקת ממני. כוונה לטעון. כי הייבים אנו (החשך בעמ' 6)

המיוחד בשלמה צמח היא המזיגה הדמונית של איש-האדמה ואיש-הרוח. שני היסודות תואמים זה את זה וני' זונים זה מזה; שרשים עמוקים לצמח בוז ואף בוז. יכול אדם לגלות בו בלב שלם יבלא שיתפס למליצה מכל הסימנים והיתרונות שמונים באיש השדה והכפר ולהסיבם לסגולותיו הספרותיות. ומצא שבאלו כבאלו. אהת היא הדמות — שליטה האדם. ככאן גילוי העינים והלב שבו. הפש' טות שכאצילות. בהליכות-אמת. מתוך כתביו נראה האיש וגו איתן וקומתו וקופה. עומד מול סערות הטבע וה' אדם; פועל הקלאי. שומר בפרדסי רחובות. ראשון-לציון ופחה-תקות. מטייב את הקרקע להשביח יבולו. קוצר קצירו; גנן הפוקד יום-יום את בוסתנו. מתכשם מריחו ונהנה מזונו והדרו של אילן זה או אחר שושכתבו בפירותיהם. יש וייטע אילנות חדשים;

שלמה צמח

או ימשיל שרוליה. יטול המעדר והוא עורך וכוסה ומבער קוצים, הרולים וקמשונים המאיימים להשחית חלקה טובה. לחסר כל אותה ברכה שבאה לעולם בעמל וכיגע. לפגום בשלמות הכריאה והטבע. שמוסר ויפסי הונחו ביסודם.

*

צמח ועלתה השיחה יום אחד על סופר פלוני. שמסתי העלחה לכאורה דברים נאים, אך היו אותם דברים קפואים וכפויים. גטולי נשמה. ישב צמח לפני המכתבה הקיש עליה כידו אתה ואחת. והיה כנשבע לאמר: אם הסופר אינו יושב אל שולתנו מתוך ההלטה תקיפה להעלות את האמת ורק את האמת — שוא עמלו של אותו סופר. אין אחיות עינים. בספרות — בחשיפת האמת תיבחן היצירה. כולנו ניבחן באמת-האמת שבכתיבה. בקור' שה שבכתיבה. חייב מבקר להתרחק תמיד מכתובה שבמושש ובכולל, שהרי אין לך מלאכה קלה-קלוקלת מזו שאין בה קורטוב של יצירה ממש. אדם המבקש לכתוב על אחד מסופרי המוספת נוטל קולמוס ותוך שעתים יעלה סאמר. המשתרע על עמודות רבות, ואם באמת ובתמים יבקש המ' בקר לחדש משוג, הרי שעליו להע' מיק חקר, ללון ביצירת החדשים ואף שנים עד שיגלה חדשה בה...

*

בשחר נעורר אמר שלמה צמח שיר' רה בעבודת האדמה. והיום — עם ישר' שים תליך חכמה. ראיתו נתהדרה יותר. מכאן אהבתו וחרדתו ומסדרו. מוסר' אב. לכל שעולה מספרות צעירים ושי' רת צעירים.

שאלתי: מה הדברים שברעתך לכתוב עליהם?

— לא נדבר במערכי לב — השיב. חרתי ושאלתי: היכן אחת לן וכר' תב עכשיו?

— זה חדשים אחדים עוסק אני בכתיבה מאמר על משורר צעיר. צעיר שבצעירים. הכוונה אינה רק לו בלבד, אולם כתיבה כוללת. על השירה הצ' עירה" אינה חביבה עלי. בקורת של אמת נותנת דעתה על ספר. על דבר של ממש...

מתח צמח נימה של צפיה. הוספתי:

שיחה עם שלמה צמח

(סוף מעמוד 6)

וכיצד היא יוצאת מוסן אחד ונכנסת לוסן אחר. אך בשבילנו הלקה הוא. שאין שירה עברית יכולה להקות משורר זה אלא ללמוד ממנו. כי חייב משורר להיות דובר אמת. שהרי הוא עצמו שהיה המחדש, הפותח הגדול על התקופה. כל מעיינות רוחו מתורברים היו. ובכל עומק בפשרה במסורגת של שירה צרפתית. הוא אף לא שינה את המשקל שלה; שינוי זה בא לאחר מכן. אבל עמי הרבות-אירופה הם לעומתנו בתחום השירה בבהינות. גבירים חדשים. ואין לשנות עובדה זו. איני יודע מה הדין בציור. פרשה זו יזנה לנמרי. הואיל ואין לנו מסורגת בציור. אבל בשדה הספרות נתברכנו בשירה עברית ומן הנמנע להתברך לה. וזו שינסה לעשות כן — שירתו לא תהיה שירה... *

משסיים ש. צמח דברים אלה אמר לפוש קמעא. לפני שנפרדתי ממנו ביקשתי לדעת אם נוסף למסה ולברי קירח אינו נכסף להזור גם אל הסיפור. ודאי. יש לי כמה עניינים בשדה הספרות. שהייתי מתאוה להעלותם בכתב. אלא שבתחום זה הדברים אינם פשוטים כל כך. מה שאין כן בביקורת: יכול אדם להחמק בסוגיה. ללבנה ולברכה ואחר כך להעלותה על הכתב. מה שאין כן הסיפור. יש עניינים שאינם נהירים לך פתח והנך מנסה לדחותם ולראותם כשעה אחרת. אינני אומר. שאני מצפה לשעה-השאה. אלא לשעה-כושד אחרת. יש דברים שאני עוסק בהם. אבל אין זה בידוי — זה בידוי שמים. ודאי. נושאים רבים נושא אנוכי בלי בי. עתים אני מתחיל. חוזר ומתחיל מחדש. והכל תלוי בטון שאתה נוחן לדברים מראשיתם... *

שלמה צמח הוא מאבות ספרות הדור. יש התולים בו מידה מסוימת של גאון. וזה. שמינית שבשמינית. ולא היא. עמידה במהיצתו. שיחה קלה תגלה לך הפארת שבכניעות. נימה מלבכת בדיבריו. נימה עמוקה. מאור פנים המקי רב אדם לאדם. שאלתיו עוד. איזהו הדמות העומדת לנגד עיניו. על כך השיב לי בנחת:

„בעצם. לא הרגשתי מעוררי רגש החי כסלות גמורה בפני אדם הגדול ממני במידות. בתורה ובחכמה. אלא בפני אדם אחד — ביא ליק. במהיצתו הרגשתי תמיד. שאני עפר תחת כפות רגליו. הגיעו הדברים לידי כך. שבביאליק לא הפס את הדבר במשך שנים רבות. הוא עצמו ראה בהתאפקות זו שגיליתי לפניו איזו מידה של יוהרה. הגה כתבתי לו פעם אחת באיזה עניין שהיה ענייני שלי. בו ביזם שקיבל את הסכתב. בא אל ביתי בחל-אבי. ואמר לי והוא כדרכו נרגש מאד: „אני מודה ומתודה שלא עמדתי על טיבך עד שקראתי את מכתבך זה“. במכתב הזה היי כנראה. אילו דברים. שמתורכם ראה את יחסי אליו. ומאותה שעה לא שבנו לנושא זה. אבל מכאן ואילך ידע ביאליק וידעתי אנוכי. כי חלככות גלויים זה לזה... *

כיום לשוב ולכתוב במליצות השאובות מן התנ"ך. או לחקות את שירתו של ביאליק. אבל. איראפשר להינהק לא מזו ולא מזו. שירתנו החדשה-הצעירה על כורחה שתהא מחוברת אל שתיהן: ואם אינה מחוברת. כמעט ונישלה ממנו זה הזכות להיקרא בשם שירה עברית. אף על פי שזו כתובה באיתות מרור בעתה. כל גוי יודע זאת. אלא שההפרש בינינו לבין הגויים באירופה הוא: מה שקוראים „תרבות אירופה“ — זו מתחברת אל מסורתה. שלכל היותר היא מן המאה השביעית או השמינית לפי המניין המקובל; ואילו אנחנו על כוהנו מחוברים אנו אל שירה שצמחה לפני שלושת אלפים שנה. אל ספרות מדרשית שנוצרה לפני אלפים שנה. אל ר' יהודה הלוי שיצר לפני שמונה מאות שנה. ואל ביאליק שחי ופעל בתוכנו אך לפני שנים ספורות. ואם תשאל: כיצד שיר זה בת זמננו מוצאת דרכה להתחבר אל מסורתה. אל שירת האומה? זאת לא אדע. אילו ידעתי. הייתי כותב שיר זה. ולא מדבר עליה. אך ודאי לי. שדך זו היא הדרך האחת. ודאי זה הוא שמטריד מנחתי. כל שאני בודק ומפשפש בקבצים הקטנים של הצעירים. מוצא אנוכי שהם לוקטים שירי זה ופואה — ולא דווקא מן העידית. אלא מן הזיבורית — שבכל שדה זו. ואילו מה שמנח לפניהם כאילו נעלם מעיניהם ואינם רואים איתו... *

כאמור. נתן צמח דעתו על עניין זה בחדשים האחרונים מתוך תקווה: „מי יודע. אולי יכנסו הדברים ללב בזה ויעוררו את הסופרים הצעירים לחשוב את דרכם... *

— שירה גדולה או שירה שאינה גדולה. לא זו השאלה — הנסיף ואמר — שהרי זה עניין שבמזלו לפי שיכולה להיות שירה שאינה גדולה ואף-על-פי-כן שירה היא. הואיל והיא יוצאת מתוכה ומתוך מסורתה. היא מתחברת למה שהיה לפניו וממילא מתחבר גם לזו שתבוא לאחריה. אבל שירת זרים אם אינה משבשת בתקופה מסוימת להמשך הדש. מה זכות עיימה? ולפיכך גם אינה זוכה ללון באהלה של שירת-העם. מה שאירע לשירתנו. אין דיגמתו בשום מקום אחר בעולם. תרבות-אירופה. אף-על-פי שלשונות רבות בתוכה הריהו מלירי כדת מתוכה על-ידי מסורת הנצרות. לפיכך. היניקה שלה מספרות לספרות אינה מבדלת כל-כך את הכותב בתחומי המסורת של אותה אומה. כיוון שעוסקים אנו בשעה זו בפרשת מודל לאר. שמלאו מאה שנה לפרסום שיריה אקה דוגמה ממנו: כידוע. היתה לבודל לאר. השפעה מכרעת על כל שירה אירופה וארצות-הברית. על כל תרבות המערב. ואני יזואל עצמי: מה יכולה שירה עברית לקבל מאת בודלאר? על כורחי אני משיב: לא כלום. לא האדם ולא האלוהים של בודלאר הוא האדם הישראלי ואלוהיו. ודאי. אפשר להסתכל בו וללמוד אותו כדי לתהות על אופייה של שירה ותמורותיה בכלל.